

Macháček, Josef

John Locke : (poznámky ke kritice předmarxistického materialismu)

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. B, Řada filozofická.
1955, vol. 4, iss. B3, pp. [43]-62

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/106418>

Access Date: 29. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

JOSEF MACHÁČEK

JOHN LOCKE

(Poznámky ke kritice předmarxistického materialismu)

Letos uplynulo 250 roků od smrti Johna Locka. Je to výročí, kterého by mělo být využito k plnému zhodnocení filosofa, jenž — jak praví Marx — zdůvodnil základní princip Baconova učení, t. j. »původ poznatků a idejí ze smyslového světa«.1 Následující poznámky k Lockově teorii poznání si nečiní nárok na splnění tohoto úkolu. Jejich hlavním cílem není rozbor Lockova učení, nýbrž rozbor několika názorů, které správné hodnocení Lockova učení ztěžují. Jedno od druhého nelze ovšem odrhnout — není možno mluvit o nesprávném výkladu Lockovy teorie a nepokusit se o správný výklad jeho názorů. Výklad Lockova myšlení je však vzhledem k zaměření tohoto příspěvku spíš prostředkem nežli cílem. Slouží v prvé řadě za důkaz toho, že hledisko, s kterého dosud běžně k hodnocení Lockova materialismu přistupujeme, je nesprávné a ve svých důsledcích velmi škodlivé.

Lockova teorie poznání je zpravidla pokládána za pokus o smíření materialismu s určitými idealistickými prvky, za kompromis, který je odrazem třídního kompromisu, jímž skončil boj anglické buržoasie s feudální šlechtou. Materialistický základ Lockovy teorie je sice uznáván, avšak materialismu je vytýkána nedůslednost. Materialistický základ, to je Lockovo učení o empirických pramenech našeho poznání. Za nedůslednost, za ústupek idealismu je naproti tomu považováno jeho učení o reflexi, o substanci, o sekundárních kvalitách a konečně také jeho pojetí pravdy.

Anglický pokrokový filosof M. Cornforth formuluje toto pojetí takto: »S Lockem dospěl anglický materialismus na rozcestí. Na jedné straně vedlo jeho důrazné tvrzení, že objektem vědění je svět našich vlastních idejí a že substance objektivních věcí je nepoznatelná, pryč od materialismu, k subjektivnímu idealismu a agnosticismu. Na druhé straně stálo jeho důrazné tvrzení, že všechno vědění jest produktem smyslové zkušenosti, že čítí je vyvoláno působením vnějších objektů na tělesné orgány smyslové, že naše ideje, alespoň ideje primárních kvalit, jsou kopiemi skutečných věcí; to vše vedlo k dalšímu rozvoji materialismu.«2

Ještě jasněji je vyjádřena koncepce o kompromisním charakteru Lockova myšlení v sovětské učebnici Dějiny filosofie:

»Locke podává v podstatě materialistické vymezení pojmu zkušenosti... nicméně k důsledně materialistickému pojetí vzniku poznání Locke nedospívá... Uznáním reflexe jako druhého samostatného zdroje poznání vedle vnější materiální zkušenosti projevuje Locke nedůslednost a dělá ústupky fenomenalismu.«3

»Zůstává v podstatě na půdě materialistického sensualismu, nerozvádí Locke důsledně materialistickou teorii odrazu. Vyhýbavé Lockovo stanovisko v otázce, co vlastně představuje pojem substance věcí, omezení poznání jen na poznání

vlastností věcí, neoprávněné ztotožnění historické nepoznatelnosti vnitřní struktury věcí s její absolutní nepoznatelností — to vše ponechává otevřená zadní dvířka fenomenalismu.«⁴

»Lockovo učení o prvotných a druhotných kvalitách je obráceno svým ostrím proti scholastickému metafysickému učení o kvalitách. Locke se staví rovněž oprávněně proti naivnímu realismu, pohlízejícímu na věci tak, jak se nám bezprostředně jeví v našich představách. Současně však Locke v učení o subjektivnosti kvalit metafysicky odtrhuje kvality od materiálních věcí a otvírá tak cestu subjektivnímu idealismu.«⁵

»Podobně jako nedůsledně odpovídá na otázku zdroje poznání. Locke nedůsledně řeší i otázku kriteria poznání. Na jedné straně dokazuje, že idea musí být ve shodě s věcmi, existujícími mimo nás, a na druhé straně tvrdí, že pravda spočívá ve vzájemné shodě představ. U Locka se tak setkáváme s dvojitým pojetím pravdy — materialistickým, podle něhož rozušíme pravdou shodu mezi poznáním a zkoumaným předmětem, a formálním, přijatelným idealistům, jež ztotožňuje pravdu se vzájemnou shodou idejí.«⁶

Není sporu o tom, že Lockova theorie poznání má značné nedostatky, srovnáme-li ji se skutečně vědeckou teorií, vypracovanou klasiky marxismu-leninismu — zejména Leninem. Hodnotíme-li však význam Lockova učení nikoli mechanickým jeho srovnáváním s leninskou teorií odrazu, nýbrž s hlediska této theorie, nikoli srovnáváním s dialektickým materialismem, nýbrž s hlediska dialektického a historického materialismu, pak nemůžeme dojít k závěru, že Locke dělá ústupky idealismu. Oba autoři však k tomuto závěru docházejí, oba jej podobným způsobem zdůvodňují. Za nejsamozřejmější důkaz pak pokládají skutečnost, že Lockových »nedůsledností« využívali idealisté; Locke »ponechává otevřena zadní dvířka fenomenalismu«, některé jeho názory vedou » pryč od materialismu, k subjektivnímu idealismu a agnosticismu«, Berkeley se chápe »neurčitě formulovaných náznaků, obsažených v Lockově Essayi«,⁷ aby z nich vyvodil své idealistické závěry atd.

To, že Berkeley a jeho ideologičtí potomci (včetně machisty a logické positivisty) umějí těžit z Lockových myšlenek, není vůbec důkazem toho, že Locke-materialista je zároveň Lockem-idealistou. Každý empirik, materialista nebo idealista, má volný přístup k Lockově theorii zkušenosti. »I Berkeley i Diderot vyšli z Locka«, píše V. I. Lenin. »Prvním předpokladem theorie poznání je bezpochyby to, že jediným zdrojem našich poznatků jsou počítky«, avšak — dodává Lenin — »vycházíme-li z počítků, můžeme jít po linii subjektivismu, vedoucího k solipsismu (tělesa jsou komplexy nebo kombinace počítků), a můžeme jít po linii objektivismu, vedoucího k materialismu (počítky jsou obrazy těles vnějšího světa)«. ⁸ Materialistovi Lockovi se tím tedy neublíží a idealista se proto nestane materialistou, pijí-li oba ze stejného pramene poznání. Uznat zkušenost za pramen poznání neznamena však ještě, že uznáváme za pramen zkušenosti objektivní realitu. Ani Berkeley (popírající existenci tohoto zdroje), ani ostatní idealisté nejsou v tomto směru Lockovými dlužníky; nebyli by idealisté, kdyby od Locka přejímali víc než to, co přímo souvisí s jeho sensualismem. Říká-li proto M. Cornforth, že Berkeley přejímá některá tvrzení Lockova, aby poté dokazoval absurdnost materialistických jeho dodatků,⁹ pak vlastně přiznává, že to není »vinou« nedůslednosti Lockovy, nýbrž »zásluhou« důsledného idealisty Berkeleyho, že empirického základu Lockovy theorie může být využito dokonce i proti samému Lockovi. »Zadní dvířka« neotvírá idealistům Locke — ta jsou v jeho sen-

sualismu stejně nutně jako v sensualismu Hobbesově nebo Condillacově. Vytykat to Lockovi by znamenalo vytykat mu právě to, co je všeobecně pokládáno za zdravý základ jeho systému.

Tato fakta nejsou pouhou odpovědí na otázku, proč a v čem navazují idealističtí filosofové na materialistu Locka, nýbrž mají velký význam i pro správné hodnocení Lockovy filosofie. Rozšířený názor o materialistickém základu jeho teorie poznání se nyní ukazuje nedostačující; nedostatek tohoto názoru záleží v tom, že neodlišuje podstatný, charakteristický rys Lockova učení od těch rysů, které jsou vlastní každé empirické teorii poznání. Materialistický základ Lockovy teorie poznání není sensualismus, jeho hlavní zásluhou v dějinách filosofie není to, že »rozvíjí a rozpracovává sensualistickou teorii poznání«, nýbrž naopak: základem jeho sensualistické teorie je materialismus, jeho zásluhou je to, že rozvíjí materialistickou teorii poznání. Jinými slovy řečeno: Locke není materialista, protože je sensualista; je materialista proto, poněvadž sensualismus zdůvodňuje materialisticky a poněvadž z něho vyvozuje materialistické důsledky.

Tvrzení, že Locke je důsledný materialista, musí být bližší objasněno a dokázáno. Ještě předtím je však nutno objasnit další skutečnost zdánlivě dosvědčující oprávněnost koncepce o Lockových ústupcích idealismu. Tato domněnka — jak již bylo uvedeno — vyvozuje totiž kompromisnost Lockovy teorie poznání z třídních kořenů, resp. z třídních kompromisů mezi anglickou buržoasií a anglickou šlechtou. Jakési zdání pravdivosti propůjčuje tomuto postupu nejen známý poznatek o třídní povaze filosofie (v třídní společnosti), nýbrž i známý, Locka přímo charakterisující výrok Engelsův, podle něhož je Locke »v náboženství i politice dítětem třídního kompromisu z roku 1688«.¹⁰ Engelsův výrok má však zcela jiný smysl, než který mu připisují ti, kdož jím zdůvodňují závěr, že se třídní kompromisy odrážejí ve filosofii přímo jako kompromis mezi materialismem a idealismem.

V dopisu Konrádu Schmidtovi, z něhož jsou Engelsova slova vyňata, vysvětluje autor vliv ekonomického vývoje na vývoj lidského myšlení a jako příklad tohoto vlivu uvádí zejména učení Hobbesovo, Lockovo a učení francouzských materialistů. »Hobbes byl prvním moderním materialistou (ve smyslu 18. stol.)« — píše B. Engels — »byl však stoupenem absolutismu v době, kdy absolutní monarchie procházela v celé Evropě obdobím rozkvětu a v Anglii podstoupila boj proti lidu.«¹¹ Hned za touto větou následuje myšlenka o Lockově náboženství a politice jako odrazu třídního kompromisu. Také zde má Engels na zřeteli především tu skutečnost, že Locke (podobně jako Hobbes) je přes veškerý materialismus omezen historicko třídními poměry, v kterých žil. Kromě toho je nutno chápat Engelsova slova v tom smyslu, že Lockova politická teorie a jeho názory o náboženství zobecňují politické a náboženské poměry tehdejší Anglie. (Ne náhodou mluví Engels jen o politických a náboženských názorech Lockových.) Ani v prvním, ani v druhém případě nejde Engelsovi o kritiku nějakého kompromisnictví v Lockově teorii poznání, nýbrž o konstatování faktu, který mu slouží za doklad toho, že lidé »podléhají převládajícímu vlivu ekonomického vývoje«.¹² Že se třídní poměry odrážejí i v Lockově teorii poznání, o tom není pochyb. Otázka však zní: jak? Odpověď nenajdeme ani v citátu vytrženém ze souvislosti s jinými výroky

Engelsovými, ani v jednoduché šabloně, podle níž by každý politický kompromis mezi třídami musel mít stejně kompromisní odezvu ve filosofii.

Lockova filosofie vzniká v době, kdy vítězná buržoasie, neschopná vládnout sama více než 11 roků, dojednává nejprve neslavný kompromis se šlechtou r. 1660 (na trůn je povolán syn popraveného Karla I.), aby nelych třicet let později (revoluce 1688 — druhý syn Karla I. je sesazen a do Anglie je pozván Vilém Oranžský) dojednala druhý, »slavný« kompromis, zaručující jí větší možnost rozvoje a větší svobodu vykořisťování (Declaration of Rights 1689). V této »kompromisní« době píše Locke svůj filosofický spis Essay o lidském rozumu (Essay Concerning Human Understanding 1690), v němž bojuje proti idealistickým teoriím o vrozených představách a v němž rozvíjí svou materialistickou teorii poznání. Jeho boj s idealismem není v rozporu s třídními zájmy buržoasie, která provozuje své kompromisní čachry se šlechtou. Přes všechny třídní kompromisy z r. 1688 nebyly ještě v Anglii objektivní podmínky pro kompromisní smířování idealismu s materialismem. Buržoasie dělala kompromisy tam, kde se jí to vyplácelo a kde je pod tlakem nízkého stupně kapitalistického způsobu výroby dělat musela. Bůh a církev, král a četné šlechtické výsady byly zachovány, protože nebrzdily, nýbrž podporovaly rozvoj nové vládnoucí třídy, která — majíc krytá záda — mohla veškerou svou energii vrhnout na vykořisťování pracujícího lidu. Avšak tak jako uznání krále za hlavu státu nezměnilo nic na samé podstatě kapitalistického státu, tak ani uznání boha a pokračující náboženské hádky (které nebyly nic jiného než forma třídního zápasu mezi buržoasií a šlechtou) nezměnily nic na skutečnosti, že buržoasie spoléhala ve svém boji se šlechtou víc na vědecké poznání nežli na feudální světový názor. Mladá pokroková třída potřebovala pokrokovou filosofii. Strach z aristokracie již nebyl tak velký a obavy z vykořisťovaných mas nebyly ještě tak velké, aby materialismus musel být zatajován nebo přímo odvržen jako spojenec dělnické třídy.

Hume a Kant (jehož Kritika čistého rozumu vychází téměř o století později nežli spisy Lockovy) žijí za poněkud jiných poměrů nežli Locke. A jakmile si proletariát uvědomuje sebe sama jako třídu a jakmile je formulován vědecký světový názor, kterého dělnická třída vědomě používá jako zbraně proti dožívající buržoasii, tu nastává pravá chvíle pro otevřený i zastřený návrat buržoasní filosofie k idealismu, pro otevřené odmítání materialismu i pro odmítání materialismu ve jménu materialismu. Jedině v těchto podmínkách degenerující, svou pokrokovou minulost zrazující třídy nacházíme kořeny skutečného kompromisu mezi materialismem a idealismem. Není to kompromis ve smyslu ústupků idealismu, nýbrž naopak: to idealisté ustupují materialismu — potud totiž, pokud se nemohou vzhledem k faktům a svým třídním zájmům zřici veškerých ohledů na fakta a vědu. Kompromis mezi materialismem a idealismem je idealismus; je to forma boje proti materialismu, proti vědě, proti dělnické třídě.

Ti, kdož vytýkají Lockovi kompromisy, nemají samozřejmě na mysli, že Locke je idealista.¹³ Představují si pod tímto slovem něco, co není ani »důsledný« materialismus, ani idealismus. A protože — jak známo — existují pouze dva základní směry filosofické, je tento »nedůsledný« materialismus materialismem — až na to, že není »důsledný«. Takové vysvětlení (a nevěřím, že by mohlo být poskytnuto lepší) není ovšem s to

vyvrátit pochybnosti o vhodném užívání výrazu »kompromis« k označení filosofie, která má zcela jiný charakter nežli na příklad filosofie Machova nebo Jamesova. Tyto pochybnosti nevyvrátí ani námitka, že existuje dvojitý druh »kompromisní filosofie«: na jedné straně kompromis materialismu s idealismem, s kterým se setkáváme na počátku kapitalismu jako s přežívajícím vlivem feudální ideologie v pokrokové ideologii buržoasie, na druhé straně kompromis idealismu s materialismem — rafinovaná zbraň reakční třídy, která má proti sobě proletariát s jeho pokrokovou, materialistickou ideologií. Je zajisté nepochybná skutečnost, že se feudální ideje udržují v buržoasním myšlení i po zániku feudální moci a že boj mezi materialismem a idealismem nikdy neustává, avšak to není důvod k tomu, abychom každý přežitek nazvali »kompromisem« a abychom Locka — který není v tomto směru o nic méně »důsledný« nežli kterýkoli jiný filosof — charakterisovali slovem, jež má díky Leninově kritice Macha a jeho stoupců přesný a ustálený význam.

I když tedy není možno nevidět vliv třídních kompromisů na Lockovu teorii poznání, tento vliv nebyl do té míry přímý, abychom jím mohli vysvětlovat dokonce jednotlivé Lockovy myšlenky a nedostatky jako idealistické ústupky od materialismu. Přímým třídním pramenem jeho »omylů« nejsou buržoasní kompromisy se šlechtou, nýbrž poměr nové pokrokové třídy k vědeckému bádání, to jest třídní zájmy buržoasie, projevující se mimo jiné v živém zájmu o vědu. Zde je nutno hledat kořen všeho toho, co Lockovi vytýkáme jako zradu na materialismu, a zde lze také najít vysvětlení, proč tak zvané nedůslednosti jeho teorie poznání nejsou nic jiného nežli projev důsledného, nekompromisního materialismu metafysického ražení. Locke, vycházející z vědeckého poznání své doby, přenáší totiž z přírodovědy do filosofie nejen smysl pro empirii a empirické metody, nýbrž zároveň — jak říká Engels — onen metafysický způsob myšlení, typický pro tehdejší přírodní vědy a vyznačující se statickým chápáním věcí v jejich izolovanosti a nehybnosti. Na tuto »specifickou omezenost posledních století« lze převést všechny hlavní nedostatky Lockovy teorie — v těchto pevných, neměnných kategoriích, v tomto důsledném uplatňování metody, která roztrhává souvislost věcí a zastavuje, ničí svými abstrakcemi jejich pohyb, nalezneme klíč i k pochopení jeho názorů o reflexi, o substanti atd. To neznamená, že jednotlivé myšlenky o náboženství nebo politice, pokud se s nimi v *Essayi* setkáváme, nejsou idealistické nebo »kompromisní«. Uznává-li Locke existenci boha, třebaže předtím dokázal nesmyslnost domněnky o vrozené představě boha a tím tedy nepřímou i to, že vědecké poznání není s to dojít k závěru, že bůh existuje — pak lze zajisté tyto rozpory vykládat feudálními přežitky a vlivem kompromisních třídních poměrů na jeho myšlení. Dokazuje-li však, že existuje dvojitý pramen zkušenosti nebo že naše nejasné, zmatené představy o substanti svědčí o tom, že substance je nepoznatelná — pak nelze tyto »nedůslednosti« (vykládáme-li je v souvislosti s povahou celé jeho teorie poznání) připisovat na vrub idealismu, nýbrž omezené metafysické metodě, omezenému metafysickému materialismu.¹⁴

Nejde o pouhý slovní spor, o to, jak nedostatky Lockovy filosofie pojmenovat. I když je nevhodné užívat pro výklad těchto nedostatků slov, jimiž právem charakterisujeme kompromisní směšování materialismu a idealismu ve filosofii Humově nebo Kantově, nemusí být arci toto nesprávné

označení projevem nesprávné záměny Lockova materialismu s Humeovým nebo Kantovým idealismem. I když si však uvědomíme rozdíl mezi Lockovým »kompromisem s idealismem« a Kantovým »kompromisem s materialismem«, zůstává přesto nesprávné označení Lockových omylů důkazem toho, že jsme si neuvědomili povahu těchto »omylů«, že ztotožňujeme historicky podmíněné nazírání předmarxistického materialisty s mechanickým slučováním materialistických pravd a idealistických nepravd; že redukuje nedostatků předmarxistického materialismu na idealismus, resp. na kompromis s idealismem, místo abychom je vykládali z boje s idealismem.

V tom právě vězí škodlivost koncepce, která zdůrazňuje kompromisnost Lockových názorů, v této zvláštní metodě, která nevykládá materialismus z boje s idealismem, nýbrž která ho rozkládá na jakýsi destilovaný materialismus a idealistické příměsky: Locke je jednak materialista, jednak idealista, anebo v jemnější formě: Locke je v podstatě materialista, ale jeho materialismus je nedůsledný. S hlediska tohoto pojetí je pouze třeba oddělit nedůslednosti od pravého materialistického základu a výklad a hodnocení jsou ukončeny, nepokládáme-li ovšem za prohloubení tohoto výkladu ono stereotypní vysvětlování všech »nedůsledností« třídním kompromisem. Apriorní předpoklad o kompromisním charakteru Lockovy filosofie slouží tak za východisko postupu, kterým se zdánlivě vysvětluje vše, aniž se ve skutečnosti vůbec něco vysvětlilo. Lockovy »nedůslednosti« jsou v nejlepším případě pouze popsány; Locke říká to a říká také ono. Tím, že říká to i ono, dopouští se »nedůslednosti«. A do tohoto bludného kruhu se vměštná nejen celá filosofie Lockova, nýbrž i učení Baconovo, Gassendiho, Feuerbachovo. Je možno najít lepší důkaz neplodnosti této koncepce?

To však není největší nedostatek »kompromisní« metody. Rozdvojení Lockových názorů na názory »v podstatě« materialistické a na idealistické ústupky je založeno na ještě absurdnějších předpokladech, nežli je nedokázaná domněnka o kompromisní povaze Lockova učení, a vede k ještě absurdnějším důsledkům, nežli je pouhá neplodnost této koncepce při výkladu Lockova materialismu. Domyslíme-li totiž to, co se Lockovi vytýká, zjistíme, že jeho největší »nedůslednosti« je to, že není dialektický materialista. Co jiného máme vyvozovat ze slov, která upírají Lockovi »důslednost« proto, že nedospěl »k důsledně materialistickému pojetí vzniku poznání« nebo že »nerozvádí ... důsledně materialistickou teorii odrazu«? Že autor citovaných slov musí měřit nedůslednost Lockovy filosofie podle marxismu, to nutně vyplývá z apriorní koncepce Lockovy filosofie jako filosofie kompromisní. Jakmile totiž přijmeme hledisko, že existuje filosofie složená z jakéhosi čistého materialismu a větších nebo menších ústupků idealismu, nemůžeme než rozřídovat jednotlivé myšlenky na »důsledné« a »nedůsledné«, hodnotice jejich důslednosti a nedůslednosti, co za »důsledný« materialismus pokládáme. Ale již v tom okamžiku, kdy se ohlížíme po dialektickém materialismu jako měřidlu nejvhodnějším, odsuzujeme Lockovu teorii k nedůslednosti, nehledě k tomu, že se zbavujeme možnosti vyložit ji z historických podmínek jejího vzniku. Tato teorie, předem odsouzená k nedůslednosti, je však zároveň velmi blízká vědeckému materialismu. Nebýt těch nešťastných »nedůsledností« zaviněných kompromisnictvím s idealismem, sedmnácté století by patrně

bylo svědkem zrození dialektického materialismu. Těmto absurdním výsledkům, které zároveň snižují význam marxistické filosofie na pokračování předmarxistického materialismu, resp. na pouhé jeho očistění od idealistických »omylů«, nejsme s to se vyhnout, dokud se nezřekneme názoru, který přímo vynucuje toto falešné hodnocení; je to názor, který »odlišuje marxismus od předmarxistických filosofických systémů jen jako učení úplně důsledné a vědecké ve všech svých vývodech«. ¹⁶ Zřici se tohoto názoru by však znamenalo zřici se jediného kritéria, které má tato hypotéza pro posuzování myšlenek podle jejich důslednosti.

Proti této argumentaci bude pravděpodobně namítnuto to, že koncepce, zdůrazňující kompromisní povahu Lockova materialismu, nemusí nutně vycházet z mechanického srovnání předmarxistického a marxistického materialismu a že z ní proto nelze vyvozovat závěry, jejichž absurdnost má být důkazem její nepravdivosti. Připusťme, že tomu tak je, předpokládejme, že »důslednost« a »nedůslednost« předmarxistické filosofie nemusí být hodnocena s hlediska »důsledného« marxismu, a předpokládejme, že »kompromisnost« Lockova materialismu nemusí být vykládána jako mechanické spojení materialismu a idealismu. První pokus o analýsu kterékoli myšlenky Lockovy nás přesvědčí o tom, že nejsme s to tyto předpoklady uplatnit, dokud neodvrhneme sám základ této hypotézy, t. j. domněnku, že v Lockově filosofii kompromisy jsou. Hodnocení s jiného hlediska nežli hodnocení pouhým srovnáním předmarxistického materialismu s materialismem marxistickým musí být hodnocení vycházející z konkrétního rozboru hodnocených idejí. »Kompromisní« filosofie, která je něco jiného nežli mechanické spojení materialismu a idealismu, není ve skutečnosti »kompromisní« filosofie, nýbrž buď materialistická nebo idealistická filosofie, jež musí být vysvětlována z boje s idealismem nebo s materialismem, nikoli ze vzájemných kompromisů. Je jasné, že toto hledisko je přímo protikladné koncepci o kompromisnosti Lockových názorů. Myslíme-li proto, že »uznáním reflexe jako druhého samostatného zdroje poznání vedle vnější materiální zkušenosti projevuje Locke nedůslednost a dělá ústupky fenomenalismu«, není možno se domnívat, že zároveň uznáváme Lockovo učení za materialistický směr, který se liší od jiných druhů předmarxistického materialismu pouze specifickými rysy své omezenosti; kdyby tomu tak bylo, nevykládali bychom »reflexi« jako odchylku od Lockova materialismu, nýbrž jako jeden z těchto specifických rysů Lockova materialismu. Myslíme-li, že Locke »dělá ústupky fenomenalismu«, není možno se domnívat, že jsme opustili hledisko, jež mechanicky srovnává jeho materialismus s materialismem dialektickým. Srovnání Lockových chyb s fenomenalismem je pouze druhou stránkou onoho »materialistického« srovnávání Lockova »základu« s »důsledným« učením marxismu.

Zastáváme-li hledisko chápající Lockovu filosofii jako ideologický obraz raného kapitalismu, vycházíme-li při hodnocení této filosofie důsledně ze specifičnosti jejích kladů a záporů jakožto historicky podmíněných vlastností progresivního (třebaže omezeného) materialistického směru, nemůžeme než zamítnout zjednodušující apriorní hypotézu o kompromisech se všemi jejími důsledky. Odmítneme-li ji, pak nebudeme mít ani důvod k tomu, abychom hledali základní nebo dokonce jediný rozdíl mezi předmarxistickou a marxistickou filosofii v ryze formální, logické důslednosti, ani důvod k obavám, že snížíme význam marxistické filosofie, uznáme-li předmarxistického materialistu za důsledného myslitele. Odmítneme-li tuto hypotézu, odmítneme s ní i pojetí »důslednosti« jako nějaké zvláštní kladné stránky Lockova učení (vedle negativních stránek — »kompromisů«, »nedůslednosti«); »důslednost« nebude potom nic jiného nežli vysvětlení právě těch rysů Lockovy teorie, které koncepce ztotožňující »důslednost« s materialismem a »nedůslednost« s idealismem (případně s jinými nedostatky v Lockově učení) klasifikovala jako jeho »nedůslednost«;

je to důslednost, s níž předmarxistický materialista rozvíjí teorii o pasivně nazíravém charakteru poznání, teorii, která nemůže nebýt omezena ve svých důsledcích, když je omezena ve svém základu.¹⁶ Odmítneme-li »kompromisní« hypothesu, odmítneme s ní ovšem i výklad Lockových nedostatků jako ústupků od »materialistického základu«; všechny nedostatky v Lockově učení budou právě jen svědectvím toho, že sám materialistický základ této teorie je omezen, nikoli toho, že je na něj naroubován cizí květ idealismu. Odmítneme-li nesprávnou hypothesu o Lockových kompromisech s idealismem, olevřeme si tím cestu i k správnému pochopení jeho nedostatků, které přes svůj metafysický charakter jsou konec konců vždy zaměřeny proti idealismu. Vznikají v boji s idealismem, nikoli z kompromisů s ním.

S tohoto hlediska, jež je v plné shodě s historicko-materialistickým pojmáním dějin filosofie, měli bychom přistupovat k hodnocení nejen Lockova, nýbrž veškerého předmarxistického materialismu. Toto hledisko není pouhý apriorní předpoklad jako koncepce o kompromisech; jeho pravdivost lze ověřit na kterémkoli z předmarxistických materialistů. Každý z nich má své »silné« a »slabé« stránky, ale ty i ony jsou stránkami jeho materialismu. Vidíme to ovšem i na filosofii Lockově. Stačí, abychom zjistili hlavní směr jeho náporu proti idealismu, a celá jeho filosofie se objeví v novém, ostřejším světle. A dají-li se všechny jeho nedostatky zredukovat na metafysický způsob myšlení jakožto na podstatný rys charakterisující veškerý předmarxistický materialismus, pak způsob, jímž této metody v zápase s idealismem užívá, a hlavní cíl, který si v něm klade, představují specifický rys jeho filosofie a tím i specifický zdroj jeho »omytlů«. Cíl Lockovy materialistické ofensivy je nepochybný. Je to idealistické učení o apriorních pramenech poznání (o vrozených představách a principech).

Vyvrácení domněnky, kterou zastávali Descartes, Leibniz, De la Forge, Herbert z Cherbury, Ralph Cudworth a j., nebylo v době Lockově bezvýznamným vítězstvím materialismu nad idealismem. Náзор, že existují jisté vrozené principy, jakési primární pojmy, které předcházejí veškerou naši zkušenost, zdál se idealistům nevyvratitelný již proto, že zdánlivě zaručoval jistotu našeho poznání.¹⁷ Jestliže každý soud musí být dokázán, máme-li být přesvědčeni o jeho pravdivosti, pak nezbytně existují jisté soudy, principy a pojmy, které již dokazoval není třeba a které svou povahou a původem zaručují spolehlivost myšlení, jež se o ně opírá. Locke nevyvrací existenci těchto principů. Ví stejně dobře jako kterýkoli zastánce učení o vrozených idejích, že existují principy (na př. princip identity nebo sporu), které není možno logicky dokázat, třebaže právě ony jsou základem každého logického důkazu. Jeho kritika je zaměřena proti domněnce, že povaha a původ těchto principů je nutno hledat mimo naši zkušenost. Jeho základní otázka zní: Existuje ještě jiný pramen poznání vedle zkušenosti? Jeho odpověď je záporná. A touto zápornou odpovědí jasně vymezuje i pozitivní cíl svého spisu, neboť »zkoumání původu, jistoty a rozsahu lidského poznání...«¹⁸ není nic jiného, než pokus o důkaz, že původ, jistota i rozsah poznání jsou dány jedině naší zkušeností. Nejen I. kniha jeho *Essaye*, nýbrž i ostatní tři knihy (II. kn. O idejích, III. O slovech, IV. O věděni a mínění) jsou v první řadě kritikou idealisticko-racionální teorie poznání. V boji s touto teorií rozpracovává Locke své ma-

terialistické učení o poznání a jeho vztahu k poznávané realitě, v boji s touto teorií formuluje své názory o reflexi, o substanti, o sekundárních kvalitách a o pravdě.

Na první pohled se zdá, že Lockův výklad zkušenosti je nejen kritikou Descartova učení o pramenech poznání, nýbrž i kompromisem s tímto učením. Z trojice Descartových »pramenů« (1. ideje vznikající ze smyslů, 2. ideje vytvářené myslí, reflexí, 3. vrozené ideje) jako by Locke škrtnl pouze apriorní pramen vrozených idejí a ponechal vedle smyslového zdroje poznání i Descartovu reflexi. Názor, že reflexe (»reflection«, vnitřní zkušenost) je vedle vnější zkušenosti (»sensation«) druhý zvláštní pramen poznání — »všechny naše ideje (a ideou je počátek stejně jako cit, vjem a představa stejně jako pojem — J. M.) pocházejí ze sensace nebo reflexe«¹⁹ — znamená sice rozšíření zkušenosti o další bezprostřední pramen poznání, není to však ani ústupek idealismu, ani žádná jiná nedůslednost v Lockově teorii. Nehledě k tomu, že i vnitřní zkušenost je »zkušenost« (reflexe je »vnímání vnitřních činností našeho ducha, pokud se duch zaměstnává idejemi, které získal«),²⁰ nelze Lockovi vytýkat ani to, že uznává jiný zkušenostní pramen vedle smyslů, že je (jak tvrdí někteří buržoasní filosofové) empirik, nikoli však sensualista.²¹ Jeho definice »reflexe« stejně jako jeho výměr poznání (»vnímání spojitosti a souhlasu nebo nesouhlasu a rozporů mezi našimi idejemi«)²² potvrzují plně domněnku, že sensualistická zásada »Non est in intellectu, quod non fuerit in sensu« není jeho pojetím zkušenosti nikterak narušena. I reflexe je — říká Locke — »pramenem idejí, který lze nazvat . . . vnitřním smyslem«.²³ »Mít ideu a vnímat, to je jedno a totéž«²⁴ — říká na jiném místě. A jinde píše dokonce o »vnitřní sensaci« (internal sensation), která spolu s »vnější sensací« představují jediná dvě okna, »jimiž vchází světlo do temných komnat«²⁵ našeho rozumu.

Lockův omyl nezáleží tedy v odklonu od sensualismu, nýbrž právě v tom, že myšlení a vědomí redukuje na smyslovost, resp., že postuluje jakýsi zvláštní »mysl« tam, kde se o bezprostřední poznání vůbec nedá mluvit. Skutečnost, že reflexe není chápána jako zprostředkované poznání, nýbrž jako bezprostřední odraz »vnitřních činností našeho ducha«, zdá se tím podivnější, čím větší důraz klade Locke na tvrzení, že »sensace« předchází časově »reflexi«²⁶ a že všechny »operace ducha« (myšlení, chtění atd.) jsou operace s idejemi získanými z vnější zkušenosti.²⁷ Obtíže při výkladu tohoto rozporu odpadnou, vysvětlujeme-li jej z Lockova metafysicky omezeného a proti racionálně-idealistickému učení zaměřeného materialismu. Locke, přejímaje Hobbesův názor, že »nemůže . . . v lidském myšlení býti nic, co před tím prvotně nebylo počato, najednou nebo po částech, v některém z našich smyslů«,²⁸ a vědom si zároveň toho, že existuje rozdíl mezi racionálním myšlením a smyslovým názorem, nemůže než převést tento rozdíl na rozdíl mezi dvěma specifickými druhy smyslového odrazu reality. Neschopnost chápat poznání jako aktivní lidskou činnost spolu s neschopností pochopit dialektický vztah mezi smyslovým názorem a abstraktním myšlením na jedné straně a důsledné uplatňování sensualistického protiracionalistického hlediska na straně druhé vedou ho takto k závěrům, které nejsou správné, avšak které jen idealista může interpretovat tak, jako by »filosofii vědomí, již založil Descartes, převzal v Anglii Locke«.²⁹ Descartovo pojetí »myslícího já« jakožto východiska všech ostatních pravd, »jas-

nost a zřetelnost« představy o vlastním bytí («myslim, tedy jsem») jakožto důkaz pravdivosti našich představ o existenci boha, víra v existenci boha jakožto důkaz existence vnějších věcí, a Lockovo pojetí vnějšího světa jako základu veškerého našeho poznání, jeho názor, že i »vnitřní svět« člověka je poznatelný jen ze zkušenosti — to nejsou příbuzná, nýbrž protikladná pojetí. A Locke na svém stanovisku důsledně setrvává, svou cestu od reality ke zkušenosti neopouští, i když ovšem nemůže v XVII. stol. najít cestu, která vede k vědeckému pochopení poznávacího procesu, i když ještě nenašel ani tu cestu, na niž vstupuje Condillac, odstraňující pojem lockovské reflexe z teorie poznání právě tím, že proti metafysicko-mechanické redukci veškerého poznání na počítky dokazuje názor, že počitek je pouze jeden ze stupňů lidského poznání («Le premier et le moindre degré de connoissance c'est d'appercevoir»).

Lockovo pojetí substance trpí týmž rozporem jako jeho pojetí reflexe. Není to rozpor mezi materialismem a idealismem, nýbrž rozpor mezi materialismem a metafysikou. S hlediska Lockova nelze ovšem o rozporech mluvit. A chceme-li mu přece jen přisoudit nějaký kompromis nebo ústupěk, pak nanejvýš v tom smyslu, že vůbec uznává existenci substance. Nominalistický názor, že existují jen jednotliviny, a názor, že idea substance vzniká jako »spojení jednotlivých idejí představujících odlišné o sobě existující věci«,³⁰ vyúsťují totiž zcela logicky v závěr, že pojem substance je pouze pojem »čehosi«, co ve skutečnosti neexistuje. Locke k tomuto závěru nedospěl. Jeho »nedůslednost« vyplývá z toho, že »nedovedl« zcela odtrhnout substanci od objektivní reality. Objektivní realita existuje, o ní nepochybuje. Nepochybuje ani o její poznatelnosti a její vnitřní struktuře. Nejmenší částice hmoty, jejich seskupení a jejich pohyb — to je pro něho »materiální substrát« všech věcí. Se svého mechanicko-materialistického hlediska nemůže ovšem pochopit to, co dělá jednotlivou věc právě tou určitou věcí. Má proto — opět s tohoto hlediska — pravdu, říká-li, že substance je nepoznatelná; je vskutku nepoznatelná, dokud nepochopíme vztah mezi obecným a jedinečným, mezi zákonem a formami, v nichž se zákony projevují. A tak Locke, hledaje v realitě předlohu pro ideu substance, nemohl ji najít proto, protože realita je pro něj vždy jen jedinečná. Zároveň však nemohl neuznat fakt, že substance jest, jsou-li jednotlivé věci, že jest, třebaže o ní nemáme jasnou ideu. Brání se proto výtkám, že podle jeho pojetí je substance pouhou představou, na niž jsme si zvykli jako na myšlený substrát smyslových kvalit a již ve skutečnosti nic neodpovídá. Pochybovat o existenci substance — píše v polemice s biskupem z Worcesteru — by znamenalo, že pochybují o sobě; i člověk je substance. A znova a znova připomíná: Mám na zřeteli ideu substance, nikoli existenci substance.³¹

Vzpomeňte si v této souvislosti na jinou polemiku — Hobbes contra Descartes. Hobbes na adresu Descartova výkladu o substanci píše toto: »Již několikrát jsem se zmínil o tom, že nemáme žádnou ideu boha ani duše. Nyní k tomu připojuji — ani ideu substance. Připouštím, že substance jakožto hmota, jež je s to přijímat různé případy a jež je substrátem jejich změn, může být poznána a dokázána úsudkem, avšak... nemáme o ní ideu (t. j. jednoduchou ideu v terminologii Lockově — J. M.)«. ³² Hobbesova kritika je namířena proti Descartovu názoru, že substance má »více bytí« než modus a že »nekonečná substance« má více bytí nežli »substance konečná«, třebaže ani jednu, ani druhou nepoznáváme ze zkušenosti. Již z toho je vidět, proč Locke »bojuje« proti poznatelnosti substance. Ne-

poskytuje-li nám sama zkušenost úplné poznání substance (a o tom Locke nepochybuje) a přiznává-li přesto, že substance poznatelná je, pak vlastně musíme uznat existenci vrozených, na zkušenosti nezávislých představ. Třetí možnost pro důsledného sensualistu neexistuje. Proto Locke vydává smyslovou nepoznatelnost za nepoznatelnost vůbec, proto zvlášť pečlivě dokazuje, že nemáme vrozenou ideu substance.³³

Je pravda, že od nepoznatelnosti substance je pouze krok k agnosticismu. Tento krok však nikdy neudělá materialistický sensualista; neudělal jej ani Locke. Jeho »agnosticismus«, jeho učení o hranicích poznání, je zaměřen proti fantastickým výmyslům, proti spekulaci odtržené od zkušenosti. Jeho rada, abychom resignovali na poznání toho, »co . . . přesahuje dosah našich schopností«,³⁴ musí být proto vykládána v souvislosti s poznámkou, že »hychom neměli másti sebe i jiné disputacemi o věcech, na něž náš rozum nestačí«,³⁵ anebo přímo s kritikou těch, kdož nechávajíc »své myšlenky bloudit v hloubkách, ve kterých nelze najít žádnou pevnou půdu«, zvětšují svými prázdnými hovorů jen »své pochybnosti a upevňují se tak nakonec v úplném skepticizmu«. ³⁶ Tento proti skepticizmu, proti skutečnému agnosticizmu zaměřený »agnosticismus« není vyvozován z nepoznatelnosti substance, nýbrž nepoznatelnost substance je vyvozována z nedokonalosti našich smyslů; nejen substance, nýbrž i mnohé jiné vlastnosti jsou nepoznatelné, třebaže — ovšem nezávisle na našem vědomí — existují. »Kdyby měli lidé jen čtyři smysly« — říká Locke — »pak by ty kvality, jež jsou předmětem pátého smyslu, byly do té míry mimo naše vědomí, představivost i pojmy, jako jsou nyní asi ty, které náležejí šestému, sedmému nebo osmému smyslu.«³⁷ Tento názor, vyplývající opět ze ztotožnění veškerého poznání s poznáním smyslovým, svědčí o tom, že Locke nepokládá nepoznatelnost substance (i jiných věcí) za nějakou zvláštní překážku v poznání »podstatných« (primárních) vlastností objektivní reality, a samozřejmě také o tom, že vůbec nepomýšlel na to, aby z nepoznatelnosti substance (i jiných věcí) vyvozoval jejich neexistenci.

Nepoznatelnost substance s její neexistencí ztotožnil Berkeley. Domněnka, že našel jakési zárodky svého vlastního pojetí v pojetí Lockově, je naprosto lichá. Naopak, aby mohl sofisticky zaměnit oba pojmy, musí Berkeley provést několik ryze idealistických úskoků. Jeho »druhý argument« proti existenci materiální substance je výstižný doklad toho, že Lockovo učení musí být zfalšováno, aby z něho mohly být vyvozeny idealistické závěry. Tak Berkeley nejdříve ztotožní smyslové kvality s idejemi: »smyslové kvality jsou barva, tvar, pohyb, pach, chuť atd., t. j. ideje vnímané smysly«. ³⁸ Tímto neprokázaným tvrzením je materialistická překážka oddiskutována a pak ovšem již není příliš obtížné vyvodit soud, že kromě idejí a vnímané substance žádná jiná substance neexistuje. Kdyby Locke — jak se to někdy dokazuje — uznával jen poznání idejí, nikoli poznání věcí, pak by zajisté jeho názor byl s názory Berkeleyovými velmi příbuzný. Lockův výměr ideje jakožto »bezprostředního objektu našeho rozumu« stejně jako jeho neschopnost vymezit blíže pojem substance nemají však nic společného se subjektivně idealistickým pojetím poznání. Locke je zajisté přesvědčen o tom, že to nejsou samy předměty, nýbrž jejich ideje (kopie, obrazy), které jsou bezprostředně »v našem rozumu«. To však je pozátek zcela odlišný od názoru, že ideje jsou jediný předmět našeho poznání. Locke je přesvědčen o tom, že substance je nepoznatelná, avšak to neznamená, že substanci chápe tak, jak chápe Kant »vše o sobě«. Říká sice, že si žádný předmět nedovedeme představit »sine re substante« a že se nikdy nedovíme, co ve skutečnosti pod (»sub«) věcí je, avšak touto domněnkou nikterak neredukuje svět věcí na svět jevů, substanci na fenomenou. Poznání je poznání v idejích, nikoli poznání idejí. Nepoznatelnost substance je smysly nevnímatelná vlastnost nebo substrát, jakési x, o němž máme jen nejasnou před-

stavu, avšak nejasnost jedné představy námi nebrání v tom, abychom to, co jasně a pravdivě poznáváme, poznali tak, jak to ve skutečnosti je. Nevkládáme-li tedy sami do Lockových pojmů, co v nich není, nenalezneme ani v jeho pojetí ideje a substance nic idealistického, nic fenomenalistického. Základ jeho učení — objektivní svět jako předmět poznání a poznatelnost světa (především v idejích ze sense) — není ani jeho názorem o substanti nijak ořesen.

Lockův názor o poznatelnosti objektivního světa těsně souvisí s jeho pojetím kvalit. »Ideje v myslí, kvality v tělese« — takto zní nadpis odstavce, jímž v 8. kap. II. knihy *Essaye* začíná Locke svůj výklad o primárních a sekundárních vlastnostech objektivně existujících věcí. »Kvalitou nazývám« — říká Locke — »mohutnost (sílu) vyvolat nějakou ideu v naší myslí.«³⁹ Kvality neoddělitelné od tělesa, ať již je toto těleso v jakémkoli stavu, v jakýchkoli změnách, jsou kvality »primární« (nebo také »original qualities«, původní kvality); k nim náleží solidita (neproniknutelnost), rozměrnost, tvar, pohyb nebo klid a číslo. Kvalitami »sekundárními« jsou ty vlastnosti; které »ve skutečnosti nejsou v samotných předmětech ničím jiným nežli mohutností (silou), vyvolat v nás různé sense skrze jejich primární kvality, t. j. skrze seskupení, tvar, složení a pohyb jejich neviditelných částic«;⁴⁰ k nim náležejí barvy, zvuky, chuti atd. Tyto druhotné kvality — píše na jiném místě Locke — by se rozplynuly, »kdybychom uměli odhalit primární kvality částic«.⁴¹ Locke doslovně říká: »The now secondary qualities« — t. j. ty kvality, které jsou »nyní« sekundárními, ztratí jednou svůj jen »sekundární« charakter a stanou se »primárními«. Svoji domněnku dokazuje jednoduchými příklady. Písek, sklo, krev mění svou barvu pod mikroskopem. Kdybychom měli ještě dokonalejší přístroje, kdybychom mohli vidět předměty zvětšeny ještě desetitisíckrát, spatřili bychom opět jinou barvu, jiné sekundární kvality. A tak — dovozuje Locke — nemůže být pochyb o tom, že nakonec to, »co se nyní jeví jako žlutá barva zlata, by zmizelo a místo toho bychom spatřili podivuhodnou tkáň částic určité velikosti a tvaru«.⁴²

Tyto citáty jasně ukazují, že Lockovo pojetí sekundárních kvalit není subjektivistické v tom smyslu, jak se tomu dosud převážně rozumí. Tvrzení, že našim počátkům červeně, tepla atd. neodpovídá žádná objektivní červeně, žádné teplo nebo studeno v objektivní realitě, není popřením skutečnosti, že i sekundární kvality jsou vyvolány objektivní realitou, že jsou skutečnými vlastnostmi předmětů, třebaže je dosud neznáme v jejich pravé podobě. Lockově pojetí je velmi blízko Leibniz, když vyslovuje domněnku, že »každá síla, jakmile je pochopitelná a jasně vysvětlitelná, musí být zařazena mezi primární vlastnosti; jakmile však jest pouze smyslová a poskytuje jen nejasnou představu, patří k vlastnostem sekundárním«.⁴³ I Locke vidí rozdíl mezi primárními a sekundárními vlastnostmi ve stupni poznání objektivní reality, v nedokonalosti našich smyslů, které ne ve všem dovedou najít za sekundárními kvalitami jejich primární základ. Na rozdíl od Leibnize není však v Lockově pojetí sekundárních kvalit tolik zdůrazňována jasnost idejí odrážejících primární kvality a nejasnost představ o vlastnostech sekundárních, nýbrž objektivní závislost (ne totožnost) sekundárních kvalit na kvalitách primárních. Nejsou to jen naše smysly, které pro svou neschopnost vnímají místo atomů a jejich pohybů červenou barvu krve nebo vůni květin, nýbrž je to skutečná objektivní mohutnost, síla v předmětech, která vyvolává naše představy o sekundárních kvali-

tách. Locke tudíž nejen neodtrhuje »kvality od materiálních věcí« (srov. citát z Dějin filosofie), on je ani absolutně neztožňuje; převádí pouze druhotné vlastnosti na primární jako na jejich základ. I kdybychom spatřili »tkáň částic« mislo barvy zlata, tkáň částic v nás opět vyvolá počitek žluté barvy, jakmile odsuneme od zkoumaného kovu náš dokonalý mikroskop.

Lockův výklad sekundárních kvalit se neliší v podstatě od názorů ostatních materialistických sensualistů. Hobbes na př. tvrdí, že předmět je »jiná věc než jeho obraz nebo zjev«⁴⁴, že všechny vlastnosti, které vnímáme, nejsou »nic než tolikéž pohyby hmoty, kterými se různé dráždí naše čidla« a že »projevem těchto pchůbů jsou naše zdánlivé představy.«⁴⁵ Ostatně ani dialektický materialista nepopírá lockovskou »subjektivnost« počitků, myslili-li se tím pouze ten fakt, že našemu počítku tepla neodpovídá žádný počitek tepla v objektivní skutečnosti a pod. Chyba Lockova je nikoli v tom, že narazil na problém »subjektivního odrazu objektivní reality«, nýbrž v tom, že kvality sekundární převádí na mechanické (u něho »primární«) vlastnosti hmoty. Avšak i toto mechanistické pojetí hmoty a jejích vlastností bylo krokem vpřed ve srovnání s feudálním, idealistickým pojetím substance a jejích atributů. Krokem vpřed bylo i samo rozlišení kvalit na primární a sekundární. Připomeneme-li si proto znovu sofistické machinace Berkeleyovy, pak to činíme jen proto, aby nám z jeho »kritiky« Lockova dělení kvalit byl ještě patrnější význam tohoto dělení. Neboť jedině proto, aby mohl Berkeley popírat existenci hmoty, musel provést s oběma druhy kvalit totéž, co učinil se smyslovými kvalitami a idejemi: ztotožnit je. Z jeho povzdechu, že »jsou někteří, kdo rozlišují mezi primárními a sekundárními kvalitami, a z jeho tvrzení, že »je zřejmé z toho, co již bylo dokázáno, že rozprostraněnost, tvar a pohyb jsou pouze ideje existující v duchu«⁴⁶, je opět vidět, jak Locke »otvírá« dveře idealismu: materialistické myšlenky Lockovy nejsou vyvráceny, nýbrž pouze popřeny: prostě »ne« je vydáváno za důkaz a na troskách Lockova sensualismu, v nichž by sám Locke ani sebedokonalějším mikroskopem nepoznal své ideje, je doporučováno nové (také sensualistické) učení »Esse est percipi«.

Nemyslím, že je oprávněná domněnka o Lockově dvojném pojetí pravdy. Již z toho všeho, co bylo řečeno, vyplývá nanejvýš zřetelně, že pravé, pravdivé poznání je jedině to, které se shoduje s objektivní realitou. Locke nerozlišuje mezi pravdou a poznáním; pravda je pravdivé poznání, poznání je poznáním jen tehdy, když je pravdivé. Na druhé straně nesmíme ztráčet se zřetel, že Locke rozlišuje »metafysickou« pravdivost idejí a slov od pravdy ve vlastním slova smyslu, t. j. od pravdy propositiv. »O našich ideách, jež jsou jen pouhými jevy a vjemy v našich myslích, nemůžeme zkrátka a dobře říci, že jsou pravdivé nebo nepravdivé, stejně tak jako nelze říci, že je pravdivé nebo nepravdivé samo jmenováno nějaké věci.«⁴⁷

Názor, že »pravdivost« náleží pouze soudům (Locke říká: propositivím, výrokům) není rovněž nic nového. Od Aristotela až po Lockova předchůdce Hobbese (»pravda záleží v správném uspořádání slov našeho výroku«⁴⁸) bylo toto mínění mezi materialistickými filozofy zcela běžné; i dnes se stěží setkáme s logikem, který by přisuzoval »pravdivost« nějakému pojmu jinak než v tom smyslu, že chápe tento pojem jako výpověď, jako existenciální soud (na př. »bůh« [není], »vykofišťovatelé« [jsou] a pod.). Důležité je to, že Locke přistupuje i k otázce kriteria pravdy s hlediska logiky. (Domněnka o Lockově dvojném pojetí pravdy zaměňuje jeho pojetí pravdy s jeho pojetím kriteria pravdy.) Kriterium pravdy je logické kriterium, logická shoda resp. nesouhlas mezi pojmy. Toto kriterium není v rozporu s Lockovou definicí pravdy jakožto shody našich výroků s objektivní realitou. Jestliže totiž jednoduché ideje jsou vždy adekvátní, t. j. odpovídají

realitě,⁴⁹ pak pravda (nebo omyl) nemůže záležet v ničem jiném nežli v logickém spojení našich idejí. Toto je samozřejmě nedostatečné hledisko, avšak které jiné hledisko mohl zvolit Locke-sensualista, neznal-li ještě společenskou praxi jako kritérium pravdy a nechtěl-li zvolit za kritérium pravdy idealistické hledisko Descartovo?

A v tom je opět velký význam Lockova pojetí: je zaměřeno především proti »jasným a zřetelným představám« Descartovým. Locke sice až na malé odchylky přejímá Descartovo dělení idejí — věnoval mu celou 29. kap. II. knihy *Essaye* — avšak neuznává »jasnost« nebo »temnost«, »zřetelnost« nebo »zmatenost« našich představ za kritérium jejich pravdivosti. I zde jde Locke ve šlépějích Hobbesových, který v polemice s Descartem dokazuje, že »jasnost« představy není zárukou toho, že poznáváme skutečně to, co je.⁵⁰ Stejně jako Hobbes viděl i Locke (původce názoru o nepoznatelnosti substance a o sekundárních kvalitách) idealistický, subjektivistický charakter Descartova kritéria. »Jasně a zřetelně« představy jsou i představy vrozené; již z tohoto důvodu nemohl Locke uznat tyto vlastnosti idejí za jejich kritérium. A nejen to. Kritériem pravdivosti byl pro Descarta také obecný konsens, alespoň pokud šlo o vrozené ideje. I proti tomuto kritériu Locke ostře vystupuje, a to již v souvislosti s kritikou učení o vrozených představách. Kdyby existovaly vrozené ideje — píše — »musely by se setkat se všeobecným souhlasem«.⁵¹ Avšak »i kdyby celé lidstvo . . . znalo ideu boha (historie nás však učí o opaku) nevyplývalo by z toho, že tato idea je vrozená«.⁵² Rozumí se samo sebou, že tím je zároveň popřen názor, že »obecný souhlas« je zárukou pravdivosti našeho poznání.

Lockova theorie pravdy — a tím i celá jeho theorie poznání — má ovšem onen pasivně naziravý charakter, kterým se vyznačují všechny předmarxistické noetiky. Jeho pojetí poznání jakožto pasivního zachycování reality v naší mysli — i složené ideje, jež vznikají »operacemi« ducha, jsou právě jen (z jednoduchých idejí) »složené« ideje — je v podstatě jen jedna ze dvou hlavních forem, v nichž se projevuje jeho metafyzický způsob myšlení. S tím souvisí i jeho odtrhávání theorie od praxe. Tím není řečeno, že Locke vůbec nechápal vztah theorie k praxi; nechápal jej jako dialektický vztah. Praxe proň nebyla praktickou, aktivní činností lidí, nýbrž pasivní smyslovou zkušeností. Praxi nechápal jako společenskou praxi, nýbrž v ní viděl komplex individuálně získaných návyků a představ o světě. Praxe mu nebyla východiskem i cílem poznání (nemluvě již o tom, že v ní neviděl kritérium poznání), nýbrž chápal užitečnost theorie pro praxi jako Bacon; theorie mu byla pouhým prostředkem pro praxi jako každý jiný prostředek mechanický. Avšak i toto omezené pojetí vztahu mezi teorií a praxí je kladným rysem jeho učení, který je dosud nedoceněn. Snad je to zaviněno tím, že znalosti o Lockově theorii poznání čerpáme převážně jen z jeho hlavního filosofického spisu, zapominajice často na to, že Locke napsal o poznání a přímo o jeho vztahu k praxi ještě jinou menší práci, která vlastně byla určena za pokračování *Essaye*, respektive za jeho závěr. Touto prací je jeho pojednání »Jak vésti svůj rozum« (*On the Conduct of the Understanding*).

I tento spis má všechny klady a nedostatky Lockovy filosofie. Avšak i tato práce nanejvýš přesvědčivě ukazuje, že Locke chápe myšlení důsledně jako odraz objektivní reality. Rozum, to je právě schopnost správně

myslet, pravdivě poznávat objektivní skutečnost. Každý člověk má tuto schopnost, i když ne každý jí dovede správně užívat. Záleží na našem cviku, na naší praxi, osvojíme-li si opravdu správný přístup ke skutečnosti, kterou poznáváme. Locke uvádí několik překážek, které pravdivému poznání zabraňují. Ne na posledním místě jsou to naše city a vášně, které otupují kritičnost rozumu. Chceme-li poznávat věci tak, jak jsou, musíme se vyhybat jak této závislosti na citech, tak všem ostatním překážkám, které činí naše myšlení nekritickým. Locke kritizuje na př. stranickost myšlení — v jeho pojetí jde o skreslování skutečnosti, o přizpůsobování věci našemu myšlení. (Není snad třeba zdůrazňovat, že kritika této »stranickosti« je zcela oprávněná a že není v rozporu s marxistickým pojetím stranickosti ve vědě a filosofii.)

Locke se i zde vrací ke kritice nelogického fantastičtění. Nesprávně myslí ti, kdož ze strachu nebo z pohodlnosti ulpívají na myšlenkách autorit, i ti, kdož vyvozují ukvapené závěry z několika málo faktů. A všechny druhy předsudků, prameny veškeré nekritičnosti, všechno, co překáží našemu myšlení, lze překonat a vymýtit, jestliže si uvědomíme, že nejde nikdy o naprostý nedostatek nadání správně myslet, nýbrž o nedostatečné zdokonalování talentu, který — i když v nestejně míře — mají všichni lidé. Tento optimistický rys Lockovy filosofie, tato nesmírná víra v rozum a v jeho rozvíjení jsou zajisté vlastnosti všech buržoasních filosofů v epoše nastupujícího kapitalismu, avšak u Locka jsou zvláště nápadné po tom všem, co řekl o nepoznatelnosti substance a »mnohých jiných věcí«.

»Poslední instancí, k níž se ve svém jednání uchylujeme, je náš rozum. I když rozlišujeme různé duševní schopnosti, i když vůli jakožto schopnost jednat klademe na nejvyšší místo, přece jen člověk — bytost jednající — rozhoduje se nakonec k tomu či onomu volnému jednání jen na základě předchozího . . . poznání. Nikdy nic nepodnikáme leč s toho či onoho hlediska, které nám slouží za důvod toho, co činíme. Můžeme užívat jakýchkoli schopností, avšak náš rozum, dobře nebo nedobře poučený, vždy zaujímá vedoucí postavení právě díky tomu světlu, které obdržel a tímto světlem . . . usměrňuje všechny naše činorodé síly. Ani vůle, považovaná za neomezenou a nezvládnutelnou, nikdy neodpírá poslušnost nařízením rozumu . . . Je proto nanejvýš důležité, abychom velmi o rozum pečovali a abychom ho správně vedli při hledání pravdy . . .«⁵³

Není i tato víra v rozum a v užitečnost rozumu pro lidskou praxi pádným argumentem proti tvrzení, že Locke stojí na prahu idealistického agnosticismu? Nejsou i tyto myšlenky, propagující vychovatelnost lidského rozumu, dostatečným svědectvím toho, že Locke nekompromisně bojoval za vítězství rozumu nad pověrou, za vítězství materialismu nad idealismem?

Nelze říci, že Lockovo dílo je stále stejně živé, že jeho myšlenky nezaštaraly a pod. Locke je již překonán, a to nejen v jednotlivých svých názorech, nýbrž v celém pojetí otázek, jež jsou předmětem theorie poznání. Není-li však možno žádat ho o radu při řešení problémů souvisejících se současnou vědou, neznamená to ještě, že studium jeho myšlení nám nepřináší žádný užitek. Locke byl materialista. A jeho boj proti idealismu, třebaže byl veden nedostatečnou metodou, může sloužit jako vzor i nám, kdož bojujeme proti ideologům té třídy, jejímž ideologem byl kdysi také

sám autor *Essaye*. Buržoasní filosofie nepřekonala, nýbrž zradila Lockovo učení. Proto je možno i dnes užít Lockových myšlenek proti všem těm sensualistům, empirikům, realistům a pozitivistům, kteří skutečný lockovský empirismus buď přímo odvrhli nebo na něj navazují asi tak jako biskup Berkeley. I tato skutečnost je konec konců důkazem toho, že Locke byl materialista důsledný, nekompromisní. Kdyby jím nebyl, nebyl by dodnes nebezpečný těm, kdož svůj idealismus zastírají skutečnými kompromisy.

Shrnuji: Locke je »nedůsledný« materialista jedině ve srovnání s vědeckým materialismem, s materialismem dialektickým. V tomto smyslu je »nedůsledný« každý předmarxistický materialista. Takovým hodnocením, založeným pouze na srovnání předmarxistické filosofie s filosofií marxistickou, však nevyovídáme nic bližšího o předmarxistickém materialismu, nehledě k tomu, že hlavní rozdíl mezi dřívějším materialismem a materialismem vědeckým nezáleží v nějaké formálně-logické důslednosti a nehledě k tomu, že nelze všechny »nedůslednosti« předmarxistického materialismu označovat šmahem jako ústupky idealismu. Skutečně kompromisní filosofie vzniká za zcela jiných poměrů nežli filosofie Lockova. S touto filosofií, zastírající svými kompromisy svou pravou (idealistickou) povahu a vydávající se za jakousi třetí, jedině vědeckou cestu v oblasti teorie poznání, nemá Lockovo učení nic společného. I nedostatky v Lockově teorii jsou více nebo méně projev nekompromisního, důsledného sensualisty, který přistupuje s hlediska metafysického materialismu jak ke kritice feudálního idealismu, tak (a především) ke kritice idealisticko-racionalistické teorie Descartovy. Nikoli tedy z kompromisů s idealismem, nýbrž z boje s idealismem je nutno vykládat všechny klady i záporny Lockova učení.

POZNÁMKY

- 1 Marx—Engels, O historickém materialismu, Svoboda, Praha 1949, str. 76.
- 2 M. Cornforth, *Spor vědy s idealismem*, Orbis, Praha 1949, str. 27—28.
- 3 Dějiny filosofie (za redakce G. F. Alexandrova, B. E. Bychovského, P. F. Judina a M. B. Mitina), Svoboda, Praha 1952: sv. II, str. 248—249.
- 4 Tamtéž, str. 251.
- 5 Tamtéž, str. 252—253.
- 6 Tamtéž, str. 253.
- 7 M. Cornforth, *Spor vědy s idealismem*, str. 36.
- 8 V. I. Lenin, *Materialismus a empiriokriticismus*, Svoboda, Praha 1952, str. 111 až 112.
- 9 Srv. *Spor vědy s idealismem*, str. 37.
- 10 Marx—Engels, O historickém materialismu, str. 65.
- 11 Tamtéž.
- 12 Tamtéž.
- 13 Výjmkou tvoří buržoasní filosofové: »Všichni (t. j. Locke, Berkeley a Hume — J. M.) jsou idealisté proto, poněvadž přistupují k otázkám bytí od pozorování vlastního ducha a nikoli od úvah o tom, co nazýváme vnějšími věcmi.« — St. G. Stock, *English Thought for English Thinkers*. Constable, London 1912, str. XIV.
»Locke, Berkeley a Hume vesměs sdílejí názor, že duch bezprostředně poznává jen své vlastní ideje; ideou se rozumí bezprostřední předmět našich smyslů nebo rozumu. Z toho důvodu mohou být všichni tři označeni za anglické idealisty.« — Tamtéž, str. XIII.

- »... Filosofie Lockova (jest) průměrnou tehdejší a kompromisní filosofií, která metafysické problémy zjednodušuje a svým zjednodušováním se přibližuje náboženské metafysice vyšlé ze středověku.« — Jos. Tvrdý, Průvodce dějinami evropské filosofie, Komenium, Brno 1947, str. 236.
- 14 M. Cornforth vysvětluje Lockovy nedostatky z jeho metody, aniž si položil otázku, co vlastně ještě zůstává z Lockových »kompromisů« po odečtení jeho metafysických »chyb«. Uznáme-li, že všechny Lockovy »nedůslednosti vznikly ze způsobu... zpracování« Baconova a Hobbesova materialismu, že »při vypracování této podrobné teorie zavedl Locke ztrnulé, tvrdé a pevné distinkce«, že jako důsledek toho »ztrnule odlišoval »sensací« nebo ideu vyvolanou v myslí od vnějšího objektu na jedné straně a poznávacího aktu na druhé straně«, že stejně »ztrnule odlišoval substanci věci od úhrnu jejích vlastností« (str. 28) atd., k čemu potom ještě slouží charakteristika Locka jakožto materialisty »na rozcestí«?
- 15 A. A. Ždanov, Projev na diskusi o knize G. F. Alexandrova »Dějiny západoevropské filosofie«. — Dějiny filosofie, str. 7 (otiskeno jako úvod).
- 16 Předmarxistickou filosofii lze ovšem označovat jako »nedůslednou« vzhledem k marxismu — a pak je ovšem »nedůslednost« kategorií hodnotící. Při tom je však třeba mít na mysli. a) že veškerá předmarxistická filosofie je »nedůsledná«, b) že »důslednost« marxismu a »nedůslednost« předmarxistického materialismu nesmíme chápat jen ve formálně logickém smyslu, nýbrž jako vědeckost a nevědeckost filosofie. c) že specifickým rozdílem mezi předmarxistickou filosofií a marxismem není nedůslednost nebo důslednost, nýbrž vztah teorie k praxi, spojení teorie s revolučním hnutím pracujících mas.
- 17 Význam Lockovy kritiky bývá podceňován — patrně vlivem známé poznámky Humovy, podle níž »byl Locke zavlečen v tuto otázku filosofy školními, kteří, užívající výrazů neurčitých, natahují své spory na dlouhé lokte, aniž se kdy věci sporné dotýkali« (Zkoumání o rozumu lidském. Praha 1899, str. 185).
O tom, že Lockův boj nebyl bojem proti větrným mlýnům, svědčí skutečnost, že k učení o vrozených principech se hlásí idealisté dodnes. »Je třeba připustiti« — píše B. Russell — »že logické principy jsou nám předem známy a že... v tomto bodě tedy, který byl nejdůležitějším z celého sporu, měli racionalisté pravdu« (B. Russell, Problémy filosofie, Praha 1927, str. 73).
- 18 John Locke, An Essay Concerning Human Understanding, William Tegg, London 1880; I, 1, § 2.
- 19 Tamtéž, II, 1, § 2.
- 20 Tamtéž, II, 1, § 4.
- 21 »Tím, že odvozuje poznání ze dvou rozličných pramenů, sense a reflexe, zůstává Locke stanovisko zcela odlišné od těch, jež vhodně nazýváme sensualistickou (sensacionalistickou) školou filosofů... Jeho teorie o původu poznání může být označena jako empirická, avšak za žádných okolností není teorií sensualistickou.« — Thomas Fowler, Locke, Macmillan, London 1909, str. 154.
- 22 Locke, Essay, IV, 1, § 2.
- 23 Tamtéž, II, 1, § 4.
- 24 Tamtéž, II, 1, § 9.
- 25 Tamtéž, II, 11, § 17.
- 26 »Protože v našem duchu nejsou žádné ideje, dokud je nedodají smysly, pokládám za jisté, že ideje v našem rozumu spadají, časově v jedno se sensací.« — Tamtéž, II, 1, § 23.
- Srovnaj také výrok Lockův, že »ideje z reflexe vznikají později, protože vyžadují pozornost« a že to je také »důvod, proč tak poměrně pozdě získávají děti ideje o činnosti vlastního ducha« a proč mnozí lidé »nemají zcela jasně a dokonale ideje o těchto činnostech po celý svůj život.« — Tamtéž, II, 1, § 8.
- 27 »Právě těmito dojmy, jimiž vnější předmět působí na naše smysly, se sám duch... zaměstnává v těch činnostech, které nazýváme myšlením, pamatováním... atd.« — Tamtéž, II, 1, § 25.
- 28 T. Hobbes, Leviathan, Praha 1941, str. 59.
- 29 Stock, English Thought... str. XIII.
- 30 Locke, Essay, II, 12, § 6.
- 31 Srv. tamtéž. Note (první dopis biskupu z Worcesteru), str. 226.

- ³² R. Descartes, *Discours de la Méthode suivi des Méditations Métaphysiques*, E. Flammarion, Paris, стр. 194.
- ³³ Srv. Locke, *Essay*, I, 4, § 18; I, 4, § 24—25.
- ³⁴ *Tamtéž*, I, 1, § 4.
- ³⁵ *Tamtéž*.
- ³⁶ *Tamtéž*, I, 1, § 7.
- ³⁷ *Tamtéž*, II, 2, § 3.
- ³⁸ G. Berkeley, *A New Theory of Vision and Other Select Philosophical Writings*, J. M. Dent, London 1926; *Principles of Human Knowledge*, VII, стр. 116.
- ³⁹ Locke, *Essay*, II, 8, § 8.
- ⁴⁰ *Tamtéž*, II, 8, § 10.
- ⁴¹ *Tamtéž*, II, 23, § 11.
- ⁴² *Tamtéž*.
- ⁴³ G. W. Leibniz, *Nové úvahy o lidské soudnosti*, Praha 1932, стр. 84.
- ⁴⁴ Hobbes, *Leviathan*, стр. 60.
- ⁴⁵ *Tamtéž*.
- ⁴⁶ G. Berkeley, *Principles*..., II.
- ⁴⁷ Locke, *Essay*, II, 32, § 1.
- ⁴⁸ Hobbes, *Leviathan*, стр. 79.
- ⁴⁹ Locke, *Essay*, II, 31, § 2.
- ⁵⁰ Descartes, *Méditations*, стр. 199.
- ⁵¹ Locke, *Essay*, I, 2, § 24.
- ⁵² *Tamtéž*, I, 4, § 9.
- ⁵³ Locke, *On the Conduct of the Understanding*, 1. (*The Works of John Locke*, Henry G. Bolin, London 1854. Vol. I., стр. 24.)

ДЖОН ЛОКК

По случаю 250-ой годовщины со дня смерти Джона Локка занимается автор критикой некоторых неправильных воззрений, касающихся его теории познания. Особое внимание он обращает на предположение, по которому учение Локка является попыткой примирить материализм с определенными элементами идеализма. Приведенное предположение исходит из предпосылки — что „непоследовательность“ теории Локка является отражением классовых компромиссов между английской буржуазией и дворянством 1688 г. Точку зрения, отстаиваемую в настоящей работе, можно резюмировать следующим образом: Локк выступает „непоследовательным“ материалистом лишь при сравнении с научным материализмом — с материализмом диалектическим. Но в этом отношении является „непоследовательным“ всякий материалист до Маркса. Однако, такая оценка, основанная только на сравнении домарксистской философии с философией научной, не объясняет ближе домарксистский материализм — несмотря на то, что главное отличие между прежним материализмом и материализмом научным не заключается в какой-то формально-логической последовательности, и несмотря на то, что нельзя сплошь и рядом считать все „непоследовательности“ домарксистского материализма уступками идеализму. Настоящая соглашательская философия возникает в совершенно других классовых условиях, чем локковская философия. Представителями соглашательской философии выступают например Юм или Кант, Мах или Джемс — вкратце философы, маскирующие подлинный (идеалистический) характер своего учения компромиссами — выдавая их за какой-то третий единственно научный путь философии. Недостатки учения Локка не приближаются приведенным тенденциям. Несмотря на всякую их последовательность (в сравнении с марксизмом) они служат проявлениями несогласительского последовательного сенсуалиста, подходящего с точки зрения метафизического материализма как к критике феодального идеализма, так (и на первом плане) к критике идеалистическо-рационалистической теории Декарта. Положительные и отрицательные утверждения теории познания Локка необходимо поэтому рассматривать не с точки зрения компромиссов с идеализмом, а с точки зрения борьбы против идеализма. Правильность этого понимания можно легко

доказать анализом коренных недостатков локковского учения. Его взгляд на рефлексию, его учение о первичных и вторичных качествах, его объяснение субстанции, истины и отношения мышления к практике — это все направлено против учения о врожденных представлениях и против его результатов. Это все является шагом вперед в сравнении с учением Декарта. Утверждение, что локковской „непоследовательностью“ пользуются идеалисты, не основывается также на действительности. Беркли и его преемники не исходят из „ошибок“ Локка, а именно из так называемой основы его учения — сенсуализма — который неизбежно искажают, чтобы на его основе построить свои идеалистические системы. Однако и этот факт показывает, что подлинной основой локковского учения не является его сенсуализм — ощущения может признать источником познания и идеалист — а метод, каким он обосновывает свой сенсуализм. И Локк обосновывает его материалистически. Он не только признает ощущение источником познания, а признает также объективную реальность источником ощущений. В этом смысле он отличается от всех идеалистических эмпириков, сенсуалистов и позитивистов, изменивших уже давно учению Локка и борющихся при помощи настоящих компромиссов против материализма и науки. И это является в конце концов доказательством, что Локк, воззрения которого могут и сегодня служить оружием против буржуазных примирителей материализма с идеализмом — был, несмотря на все недостатки, материалистом несоглашательским.

(Přeložila L. Oráková.)

JOHN LOCKE

On the occasion of the two hundred and fiftieth anniversary of John Locke's death the author criticises some mistaken opinions of Locke's theory of knowledge. Particular attention is paid to the assumption that Locke's teaching is an attempt to reconcile materialism with certain idealistic elements. This assumption arises from the supposition that the »lack of thoroughness« of Locke's theory is the reflection of the class compromise between the English bourgeoisie and aristocracy of the year 1688. The point of view put forward in the present article may be summed up as follows: Locke is an »unthorough« materialist only when compared with scientific and dialectical materialism. In this sense, however, all pre-Marxist materialists are »unthorough«. Such a statement of the position, however, based solely upon a comparison of pre-Marxist philosophy with scientific philosophy, tells us nothing about pre-Marxist materialism. Further, the main difference between earlier materialism and scientific materialism does not lie in some formally logical thoroughness, nor can all the »lack of thoroughness« of pre-Marxist materialism be swept aside as concessions to idealism. An actual philosophy of compromise arises from different class relations than does the philosophy of Locke. Philosophies of compromise are for example those of Hume or of Kant, of Mach or of James — in short, of those philosophers who by their compromises conceal the true (idealistic) nature of their teaching, and claim to follow some kind of third path in philosophy, and that the only scientific one. The inadequacies of Locke's teaching have nothing in common with such attempts. In spite of all their lack of thoroughness (in comparison with Marxism), they are the expression of an uncompromising and thorough sensualism, which from the view-point of metaphysical materialism makes a critical approach not only to feudal idealism but also and above all to the idealistic-rational theory of Descartes. It is thus necessary to examine Locke's theory of knowledge not as a compromise with idealism, but as a fight against idealism. The truth of this conception can be easily demonstrated by an analysis of the fundamental inadequacies of Locke's teaching. His opinion on reflection, his teaching on the primary and secondary qualities, his explanation of substance, of truth, and of the relation of thought to practice — all is directed against the doctrine of inborn ideas and its consequences; all is a step forward in comparison with the doctrines of Descartes. The assertion that Locke's »lack of thoroughness« can be misused by the idealists is also untrue. Berkeley and his followers do not base their work on Locke's »errors«, but on the so-called basis of his teaching —

sensualism — which of course they are obliged to falsify before they can erect their idealistic system upon it. However even this fact proves that the real basis of Locke's teaching is not his sensualism — even the idealist must acknowledge sensations to be the source of perception — but the fact that he finds a reason for his sensualism. And the reason which Locke finds is materialist. He not only acknowledges sensations to be the source of perception, but also that objective reality is the source of sensations. In this he differs from all the idealist empiricists, sensualists and positivists, who have long since betrayed Locke's position and who by means of real compromises fight against materialism and science. Even this is in the end a proof of the fact that Locke — whose opinions can still be used to this day as a weapon against the bourgeois »reconcilers« of materialism and idealism — was in spite of all inadequacies an uncompromising materialist.

(Přeložila J. Kocmanová.)